УДК 368

Орлова О.В.,
к.е.н., доцент,
доцент кафедри фінансів, грошового обігу і кредиту,
Одеський інститут фінансів
Українського державного університету фінансів та міжнародної торгівлі

МОДЕЛЮВАННЯ І ОЦІНКА РИЗИКІВ УПРАВЛІННЯ ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЮ СТРАХОВИКА

Анотація. Статтю присвячено формалізації ризиків у рамках конструкції платоспроможності капіталу страховика. Визначено її складники, відповідні ризики, зміст і проявлення ризиків, а також їх модулі. Розроблено пропозиції зі зменшення ризиків управління платоспроможністю страховика на основі оптимізації структури його капіталу за рахунок нарощення таких інноваційних інструментів, як гібридний капітал, субординований борг та сек'юритизація.

Ключові слова: страховик, платоспроможність, ризики, управління, моделювання, оцінка, капітал.

Постановка проблеми. Сучасний світ змінюється досить швидко, тому страхова галузь повинна адекватно оцінювати ризики, загрози, тенденції, і приймати рішення для успішного розвитку бізнесу. Ключовим положенням Директиви про платоспроможність II (*Solvency II*) стосовно інвестиційної діяльності є використання страховиком принципу «розумного інвестора» (*prudent person rule*), тобто вимога розміщувати кошти лише в ті активи та інструменти, ризики яких можна належним чином ідентифікувати й оцінити та нейтралізувати їх негативний вплив на діяльність компанії. Це значно вплине на інвестиційну поведінку страховиків, що пов'язано з необхідністю формування резервів не лише під страхові, але й під ринкові ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Будь-яка страхова компанія в зв'язку з виконуваної діяльністю піддається різного виду ризиків, і точна їх ідентифікація є одним із ключових завдань страховиків. Питання управління ризиками страхового ринку знаходиться у центрі уваги багатьох учених. У полі зору Тимошенко О. В. [1], Клапків Ю. М. [2], Сєміколенової С. В., Грабар А. П. [3] знаходяться проблеми страхування фінансових і катастрофічних ризиків. Страхування аграрних ризиків є об'єктом дослідження Прокопчук О. Т., Уляних Ю. В., Уляних К. Ф. [4], Копитіної І. В. [5]. Високо оцінюючи науковий доробок зазначених учених, слід визнати недостатню увагу до питань управління ризиками платоспроможності страховика.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, яка полягає в обґрунтуванні методичного підходу до моделювання і оцінки ризиків управління платоспроможністю страховика, а також його апробація на матеріалах НАСК «Оранта».

Виклад основного матеріалу дослідження. Фінансова безпека страхових компаній – це один з основних аспектів їх функціонування, а правильне управління фінансовими засобами і ризиками, пов'язаними з їх діяльністю, є першочерговим завданням. Страховики, виконуючи соціальну функцію, відносяться до установ суспільної довіри. Тому вже багато років проблема оптимізації дій страхових компаній в контексті управління ризиками і капіталом лежить в поле зору установ, які здійснюють нагляд і регулюють їх діяльність у вітчизняному, а також міжнародному масштабі.

Капітал, який містить ризики, а також вимоги до управління ризиками, є наслідком значного поліпшення забезпечення інтересів страховиків, страхувальників та/або довірених осіб. Такий спосіб значною мірою зменшить можливість банкрутства страховика. Кількість коштів, які має на своєму балансі страхова компанія, згідно з вимогами Директиви ЄС, гарантують страховику неможливість банкрутства в разі, якщо виникне якесь явище, котре, згідно з теорією ймовірності, може трапитися раз на 200 років. Загальним інструментом вимірювання платоспроможності, передбаченого в *Solvency II*, є SCR (*Solvency Capital Requirment* – вимога щодо платоспроможності капіталу), яка з імовірністю до 99,5 % обумовлює передбачувану платоспроможність страхових компаній. Перелік загальних страхових ризиків містить: кредитний ризик, що охоплює ризики концентрації та контрагента; ринковий ризик, що охоплює ризики відсоткової ставки, ціни фінансових інструментів, обмінного курсу; страховий ризик, що охоплює ризики смертності, довголіття, стихійних явищ, витрачених коштів; ризик управління капіталом; ризик щодо неплатоспроможності тощо. Показник SCR має модульний характер із закладеним у нього ризиком, адаптовану конструкцію якого наведено в табл. 1.

Неплатоспроможність – основний ризик, при загрозі якого компанія повинна здійснити роботу по ідентифікації загроз і протидії їх наслідків. Ризик неплатоспроможності включає наступні ризики:

- технічні (пов'язані з технічною діяльністю страхової компанії);
- інвестиційні (пов'язані з діяльністю по розміщенню резервів страхової компанії);
- операційні (пов'язані з поточною господарською діяльністю страховиків).

На діяльність Компанії НАСК «Оранта» протягом 2014 року суттєво впливали важко передбачувані фактори, що умовно поділяються на:

- фактори політичних ризиків;
- фактори економічних ризиків.

Політичні ризики – це ризики, обумовлені зміною політичної обстановки, що впливали на підприємницьку діяльність (закриття кордонів, заборона на вивіз товарів, військові або антитерористичні дії на території країни та ін.).

Економічні (комерційні) ризики – це ризики, обумовлені несприятливими змінами в економіці компанії та в економіці країни (зміни кон'юнктури ринку, незбалансована ліквідність (неможливість своєчасно виконувати платіжні зобов'язання), зміни рівня управління, різке знецінення протягом року гривні та ін.). Оскільки Компанія обліковує в своєму балансі дебіторську та кредиторську заборгованість, має відкриті поточні і депозитні рахунки в іноземній валюті, а також регулярно здійснює розрахунки у валюті, зокрема за операціями Ядерного страхового пулу України та за власними страховими і перестраховими контрактами, різке коливання валютних курсів значно

Таблиця 1

Формалізація ризиків у рамках конструкції платоспроможності капіталу

Складники	Ризики	Код	Зміст і проявлення ризиків, а також їх впливу на капітал	Модулі ризику
Загальні вимоги до капіталу	Страховий (актуарний) для страхування *life і non-life*	1.1	Ризик шкоди або несприятливі зміни у вартості зобов'язань, що виникли зі змінності коефіцієнтів, передбачених для оцінювання зобов'язань або екстремальних подій (ризики смертності, довголіття, перегляду розміру пенсій, відмови від страхування, резервів, претензій, катастроф, витрачених коштів)	- ризик недостатності страхових премій і резервів – ризик, викликаний коливаннями частоти, середніх розмірів та розподілу збитків при настанні страхових випадків; - катастрофічний ризик – ризик, викликаний неточністю прогнозів настання надзвичайних подій та оцінок їх наслідків; - ризик страхування здоров'я – ризик, викликаний змінами витрат, понесених у зв'язку з обслуговуванням договорів із зазначеного виду страхування, коливаннями частоти і ступеня тяжкості страхових випадків, неточністю оцінок та прогнозів щодо спалаху епідемій;
	Ринковий	1.2	Ризик щодо втрати вартості активів, зростання зобов'язань або негативної зміни фінансового результату через уразливість до зміни ринкових параметрів (відсоткові ставки, ціни інструментів, обмінний курс)	- ризик інвестицій в акції – ризик, пов'язаний із чутливістю вартості активів, зобов'язань та фінансових інструментів страховика до коливання ринкової вартості акцій; - ризик процентної ставки – ризик, пов'язаний із чутливістю вартості активів та зобов'язань страховика до коливання вартості позикових коштів; - валютний ризик – ризик, пов'язаний із чутливістю вартості активів та зобов'язань страховика до коливання курсів обміну валют; - ризик спреду – ризик, пов'язаний із чутливістю активів та зобов'язань страховика до коливання різниці в доходності між облігаціями підприємств та державними облігаціями України з тим самим (або близьким) терміном до погашення; - майновий ризик – ризик, пов'язаний із чутливістю вартості активів та зобов'язань страховика до коливання ринкових цін на нерухомість; - ризик ринкової концентрації – ризик, пов'язаний із недостатньою диверсифікованістю портфеля активів або у зв'язку зі значним впливом одного або кількох емітентів цінних паперів на стан активів;
	Кредитний	1.3	Ризик неочікуваного невиконання зобов'язань або погіршення кредитної спроможності, що загрожує виконанню цих зобов'язань	- ризик дефолту контрагента – ризик неспроможності контрагента (перестраховика, боржника та будь-якого дебітора) виконати взяті на себе будь-які договірні зобов'язання перед страховиком; - ризик учасника фінансової групи – ризик негативного впливу на фінансовий стан страховика-учасника фінансової групи, викликаний погіршенням фінансового стану іншого учасника групи, до складу якої входить страховик.
Операційний ризик	Нормативний	2.1	Вимірювальні аспекти операційного ризику у зв'язку зі зміною нормативно-правової бази	- ризик суттєвої зміни вартості фінансових активів і фінансових зобов'язань після застосування МСФЗ і
	Якісний	2.2	Невимірювальні аспекти операційного ризику у зв'язку зі станом внутрішніх систем управління ризиками і контролю	- ризик невідповідності використаних облікових політик, неприйнятності облікових оцінок, виконаних управлінським персоналом, в процесі складання та подання фінансової звітності
Достатність капіталу протягом найближчих трьох років		3	Ступінь охоплення активами технічно-страхових резервних засобів; ступінь охоплення власними коштами вимог щодо капіталу; результат стрес-тесту для ризику, узятого разом	- ризик стратегічного планування капіталу та реалізації стратегії; - стратегічний інвестиційний ризик розміщення страхових резервів

Джерело: побудовано автором

посилює нестабільність економічної ситуації та підвищує ризики ліквідності та платоспроможності Компанії в короткому періоді часу, та збільшує витрати Компанії, пов'язані із здійсненням валютно-обмінних операцій на ринку України.

Діяльність Компанії тісно пов'язана із невизначеностями та ризиками на кожному етапі взаємозв'язків з суб'єктами страхового ринку та сторонами, які опосередковують страхову діяльність. З метою підвищення ефективності діяльності у ПАТ «НАСК «ОРАНТА» визначають наступний перелік основних видів ризиків, що виникають у діяльності Компанії:

- страхові, що безпосередньо виникають при проведенні страхування: андеррайтинговий ризик, ризик недостатності резервів, ризик катастроф;

- фінансові: ризик ліквідності, кредитний ризик, валютний ризик, ринковий ризик, ризик процентної ставки;

- операційні: ризик ІТ-систем, ризик безпеки, ризик контролю; функціональні ризики (юридичні, шахрайства), кадровий ризик;

- ризик дефолту контрагента: ризик того, що контрагент не зможе виконати свої зобов'язання через його дефолт;

- стратегічні: ризик стратегічного планування та реалізації стратегії, інвестиційний ризик;

- інші: ризики, пов'язані із зовнішніми чинниками, ризик втрати вартості бренду, системний ризик тощо.

Основні фактори ризиків, що впливали на діяльність Компанії:

1. Зовнішні фактори ризиків: зростання рівня безробіття; відсутність повноцінного функціонування ринку інвестицій і капіталу; суттєве зниження реальних доходів та платоспроможності населення; незначні обсяги кредитування та пов'язаного з ним страхування, замороження іпотечного ринку; погіршення рентабельності та спроможності фінансових установ здійснювати виплати внаслідок девальвації, збільшення дефіциту ліквідних активів; погіршення очікувань населення щодо майбутніх доходів та посилення недовіри до фінансових установ; зміни в кон'юнктурі страхового ринку та фондового ринку; діюча система проведення розрахункових операцій та оподаткування для страхових організацій.

2. Внутрішні фактори ризиків: сезонність надання окремих видів страхових послуг; зміна структури інвестиційного портфеля на користь короткострокових фінансових інструментів; нераціональна структура страхового портфеля, недосконала тарифна та андеррайтингова політика; низька рентабельність страхових операцій; різкі коливання вартості власного капіталу через вади облікової політики і припущені помилки у відображеннях операцій на рахунках бухгалтерського обліку.

Для зниження ризиків в НАСК «Оранта» застосовуються такі прийоми, як: диверсифікованість; запит (придбання) додаткової інформації; лімітування.

Компанія контролює страхові ризики шляхом:

- стратегії андеррайтингу та активного моніторингу ризику;

- укладання відповідних договорів перестрахування. Діяльність Компанії з перестрахування здійснюється централізовано. Компанія прагне диверсифікувати діяльність, використовуючи як договори облігаторного, так і факультативного перестрахування, укладаючи їх із перестраховиками, що мають високий рейтинг надійності;

- оцінки резервів. При розрахунках вартості резервів Компанія використовує комбіновані методи розрахунків, що ґрунтуються на коефіцієнті збитковості та розрахунках реального досвіду виплат відшкодувань.

Для виконання процедур управління ризиками використовуються наступні інструменти: встановлення лімітів та квот; диверсифікація; контроль балансу активів і пасивів; структурування активів і пасивів; управління розривами різних видів; регламентування та контроль виконання андеррайтингових процедур за відповідними страховими продуктами. регламентування та контроль виконання процедур оцінки достатності страхових резервів.

Система внутрішнього контролю НАСК «ОРАНТА» ґрунтується на проведенні внутрішніх аудиторських перевірок із наступними питаннями програми:

- організація страхування, дотримання вимог страхового законодавства та внутрішніх нормативних документів Компанії в частині оформлення страхової документації, дотримання тарифної політики, дотримання порядку узгодження понадлімітних договорів страхування, забезпечення оприбуткування страхових платежів тощо;

- організація співпраці та розрахунків із страховими агентами;

- стан оформлення справ на виплату страхових відшкодувань та роботи з регресними справами;

- дотримання дирекціями вимог Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванню тероризму» [6] та внутрішніх нормативів щодо наявності і належного зберігання документів по фінансовому моніторингу;

- організація та ведення бухгалтерського обліку, зокрема контроль за наявністю, своєчасністю та якістю оформлення первинних документів, контроль витрат за господарськими операціями та використання коштів Компанії тощо;

- організація роботи із внесення інформації до автоматизованої системи обліку (АС «Юпітер»), стан обліку, використання та списання бланків суворої звітності (страхових полісів), стан роботи з дебіторською заборгованістю за договорами страхування;

- дотримання порядку оформлення операцій з коштами, виданими на відрядження;

- дотримання порядку укладання правочинів;

- стан кадрово-адміністративної роботи та інші питання.

Розрахунки показали, що Solvency II висуває більш високі вимоги до достатності капіталу страхової компанії. Згідно діючого підходу НАСК «Оранта» має запас платоспроможності, тоді як відповідно стандартів за Solvency II спостерігається дефіцит власного капіталу, як за стандартизованою, так і за внутрішньою моделями.

Висновки з проведеного дослідження. Впровадження Solvency II у короткостроковій та середньостроковій перспективі обумовить виникнення об'єктивної необхідності для оптимізації структури капіталу вітчизняних страхових компаній. Даний процес можливий за рахунок нарощення таких інноваційних інструментів, як гібридний капітал (hybrid capital), субординований борг та сек'юритизація. Випуск субординованого боргу, як і гібридного капіталу, характеризується отриманням ряду переваг для оптимізації структури капіталу як ключового джерела фінансування діяльності страхової компанії.

Перспективами подальших досліджень є розробка рекомендацій із використання електронних технологій страхування.

Список літератури:

1. Тимошенко О. В. Страхування фінансових ризиків як фактор забезпечення фінансових ресурсів підприємства / О. В. Тимошенко // Економічний простір. – 2013. – № 71. – С. 135-143.
2. Клапків Ю. М. Дефініція та особливості класифікації катастрофічних ризиків у теорії страхування / Ю. М. Клапків // Фінансовий простір. – 2013. – № 3. – С. 145-149.
3. Сєміколенова С. В. Проблеми та перспективи розвитку страхування фінансових ризиків в Україні / С. В. Сєміколенова,

А. П. Грабар // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. – 2013. – Т. 146. – С. 91-95.
4. Прокопчук О. Т. Зарубіжний досвід страхування аграрних ризиків та доцільність його застосування в Україні / О. Т. Прокопчук, Ю. В. Улянич, К. Ф. Улянич // Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва. – 2013. – Вип. 83. – С. 227-234.
5. Копитіна І. В. Страхування аграрних ризиків: недоліки та перспективи / І. В. Копитіна // Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Серія : Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. – 2014. – Вип. 200(3). – С. 87-93.
6. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансування тероризму: Закон України від 28.11.2002 № 249-IV [Електронний ресурс]. – Режим доступу http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/ru/249-15

Орлова О.В. Моделирование и оценка рисков управления платежеспособностью страховщика

Аннотация. Статья посвящена формализации рисков в рамках конструкции платежеспособности капитала страховщика. Определены ее составляющие, соответствующие риски, содержание и проявления рисков, а также их модули. Разработаны предложения по уменьшению рисков управления платежеспособностью страховщика на основе оптимизации структуры его капитала за счет наращивания таких инновационных инструментов, как гибридный капитал, субординированный долг и секьюритизация.

Ключевые слова: страховщик, платежеспособность, риски, управление, моделирование, оценка, капитал.

Orlova O V. Modeling and evaluation of risk management of the insurer payment capacity

Summary. The article is devoted to the formalization of risks within the framework of the insolvency capital's solvency structure. Its components, related risks, content and risks, as well as their modules are determined. The proposals for reducing the insolvency risk management of the insurer have been developed on the basis of optimizing its capital structure by increasing such innovative instruments as hybrid capital, subordinated debt and securitization.

Keywords: insurer, solvency, risks, management, modeling, estimation, capital.